

DUŠAN MRĐENOVIC, ALEKSANDAR PALAVESTRA, DUŠAN SPASIC: »RODOSLOVNE TABLICE I GRBOVI SRPSKIH DINASTIJA I VLASTELE«. Beograd, 1987. »Sastavljanje rodoslova bio je omiljen posao učenih Srba u prošlim vekovima. Rodoslovi starih srpskih vladara prepisivani su po manastirima i prenošeni su s naraštaja na naraštaj te su i danas vrlo važan izvor za srpsku historiju«. Ovim riječima u predgovoru sva tri izdanja (1919, 1923, 1928) svoje knjige »Rodoslovne tablice srpskih dinastija i vlastele« zaslužni srpski historičar i heraldičar Aleksa Ivić upućivao je čitaocu u prezentiranje srpske geneologije. Pripremao je i četvrto izdanje, ali ga je smrt pretekla pa je ostalo u rukopisu. Zaslugom Ivićeva sina Pavla, autorima knjige »Rodoslovne tablice srpskih dinastija i vlastele« D. Mrđenoviću, A. Palavestri i D. Spasiću stavljeno je na uvid i upotrebu ovo neobjavljeno izdanje koje im je poslužilo kao okosnica za njihov solidan geneološko-heraldički rad. Knjiga od bitnog značenja za povijest Srbije i šire.

Ivić je sastavio ukupno devetnaest rodoslovnih tablica četrnaest vladarskih i vlastelinskih obitelji: Nemanjići, Kotromanići, Mrnjavčevići, Lazarevići, Balšići, Brankovići, Kosače, Crnojevići, Jakšići, Bakići, Petrovići-Njegoši, Obrenovići, Karađorđevići, a dopunu i proširenje na temelju novije literature obavio je D. Spasić. Također je izradio geneologije obitelji Preljubovića, Grčinića, Vlatkovića, Dejanovića, Vojinovića, Branivojevića, Musića, Sankovića, Pavlovića, Nikolića, Ljubibratića, Belmuževića, Crepovića (moravskih i hercegovačkih). Suradnik u tome bio mu je D. Mrđenović. Komentare uz rodoslovlja za obitelji: Nemanjići, Preljubovići, Grčinići, Vlatkovići, Dejanovići, Kotromanići, Mrnjavčevići, Vojinovići, Branivojevići, Lazarevići, Musići, Brankovići, Anđelinovići, Balšići, Kosače, Sankovići, Pavlovići, Nikolići, Belmuževoći, Jakšići, Bakići i Crnojevići napisao je Dušan Spasić. Za obitelji Crnojevića i Petrovići-Njegoši Aleksandar Palavestra, a za obitelji Ljubibratići, Obrenovići i Karađorđevići Dušan Mrđenović.

Priložene grbove za 20 obitelji: Nemanjići, kneza Lazara, Dušanove vlastele (Preljubovići, Grčinići, Vlatkovići, Dejanovići), Kotromanići, Mrnjavčevići, Vojinovići, Lazarevići, Brankovići, Balšići, Kosače, Sankovići, Pavlovići, Nikolići, Ljubibratići, Crnojevići, Jakšići, Bakići, Petrovići-Njegoši, Obrenovići i Karađorđevići rekonstruirao je nacrtao i napisao tekst Aleksandar Palavestra.

Recenzenti knjige su akademici Simo Ćirković i Radovan Samardžić, dok su je Dušan Mrđenović i Aleksandar Palavestra tehnički uredili i likovno opremili.

Uz dopunjene prikaze četrnaest obitelji iz djela Alekse Ivića s rodoslovljima još je dodan prikaz i rodoslovlje za petnaest obitelji, što Dušan Spasić objašnjava: »Ivićeva knjiga je dopunjena iz dva razloga: Pre svega zato što se pojedine vlasteoske porodice po svom istorijskom značaju mogu meriti sa već predstavljениm, a zatim, poneke od njih dopunjuju postojeće rodoslove, budući da su sa tim porodicama povezane istim istorijskim događajima ili rodbinskim vezama«.

Knjiga zahvaća dugo vremensko razdoblje — od kneza Lazara gotovo do naših dana, period od čitavih sedam stoljeća, do Karađorđevića. Obuhvaća potpunu galeriju vladara srpskih i znanu vlastelu širih područja, moćnike za koje su sačuvani manje ili više bitniji podaci, tako da su i tabele s rodoslovljem prikazana na postignutoj razini povijesnih dostignuća. Autori

su koristili uz podatke Alekse Ivića i obimnu domaću i stranu literaturu i izvore. Tako su grb kneza Lazara nacrtali prema reljefu na sjevernom zidu njegove priprate u Hilendaru datiravši ga 1380. godine: dvoglavi orao, napomenuvši da su heraldičke boje grba preuzeli po tradicionalnom grbu Nemanjića: također dvoglavi orao.

Što se inače heraldike tiče može se ustvrditi da je obrađena po standardnoj teoriji i po utabanim stazama. Solidno, iako su »ilirski« grbovnici i tamo objavljeni grbovi isuviše često omalovažavani i bez sasvim konkretnih pokazatelja proglašeni izmišljenim i falsifikatima. Zapravo, rasprave o tim »ilirskim« grbovnicima traju od 1842. god. i zaokupile su desetine znanstvenika. Gotovo svi domaći pisci posebno Korjenić-Neorića ili »bana od cimerja« Rupčića, primaju po našem slavenskom običaju s rezervom, »con grano di sale«, ograđujući se, zamjerajući mu ovo ili ono i tražeći »dlaku u jajetu«. Jedino mađarski povjesničar L. Thalloczy smatra da je za našu heraldiku najvažnije njegovo postojanje i da je niz prikazanih grbova postojalo i ranije, kako dokazuju drugi izvori. I zapravo nije toliko za povijest važno da li je grbovnik načinio Rupčić polovicom XV st. ili su baš 1595. Korjenić-Neorić točno precrtili sve grbove iz predloška. Dakako, važno je za pravnu povijest Srba znati da li su carevi Dušan ili Uroš uopće imali »bana od cimerja«, ali bitno je i da su grbovnici postojali i da ih znamo danas po najmanje petnaestak kopija (vjernih ili manje vjernih). Zato Thalloczy ispravno smatra kopiju grbovnika od Korjenić-Neorića za »Libro d'oro« jugoslavenske heraldike ili bolje reći monumentalnim djelom jugoslavenske kulturne baštine.

Uzmimo Brankoviće, veliku srpsku obitelj, koji su bili sevastrokratori Ohrida čiji je potomak Branko Mladenović (sin Mladena) i po kojemu su upravo nazvani Brankovići. Od Vuke (gospodara Kosova) i Đurađa Brankovića (srpski despot) potječe crnogorsko pleme Bratonožići, ali i metropoliti Sava I. i Sava II, pa i ugarski grof Đorđe Branković. Imali su i upotrebljavali više grbova i vjerojatno je trebalo prikazati sve njihove grbove, pa i one na novcu, kako heraldika kojom su se služili ne bi bila jednostrana.

»Historia, genealogia, heraldica testes temporum et veritatis« (Povijest, rodoslovlje i znanost o grbovima svjedoci su vremena i istine), rekao je još 1759. godine čuveni heraldičar Johan Kristof Gatterer u Njembergu na promociji drugog izdanja svog klasičnog heraldičkog djela »Handbuch der neuesten Genealogia und Heraldik, worinen aller jezigen Europäischen Potentaten Stammtafeln und Wappen enthalten sind« (Priručnik najnovije genealogije i heraldike u kojem su sadržana rodoslovlja i grbovnice svih sadašnjih evropskih moćnika). Sukus Gattererovih riječi stalno je pravilo i heraldike i genealogije i danas — ove pomoćne znanosti moraju biti nepogrešive. To ipak ne znači kako u heraldici nema pogrešaka i falsifikata. Tako je nepouzdan heraldičko vrelo čak i sfragistika, premda se u praksi heraldičari njome često i obilno služe u pomanjkanju drugih dokaza. Pečatoresci su, naime samo groverske zanatlije i nisu poznavali stroga heraldička pravila pa su, da bi im pečati bili atraktivniji i ljepši umetali infigurative. Primjera ovakove vrste ima mnogo i nema potrebe navoditi ih, ali potrebno je konstatirati da su takvim vrelima zavedeni vrlo često znanstveno-stručni ili amatersko-sabirački zaljubljenici heraldike.

Grb se nalazi u štitu, a sve što je izvan štita je dekoracija — manje ili više zanimljiv ukras. A. Palavestra iznoseći podatke o grbu Lazarevića (bijeli dvoglavi orao s raširenim krilima na crvenom polju) opisuje i zmaja koji se uz ostale dekorativne elemente obavio oko štita: »Zmaj koji se obmotao oko grba Lazarevića, znak je čuvenog viteškog reda Zmaja. Ovaj red ustanovio je 1408. g. ugarski kralj Zigmund Luksenburški. Bila su dvadeset četiri člana prvog reda ordena, a u toj družini despot Stefan Lazarević bio je na prvom mestu. Pripadnici Zmajevog reda imali su pravo da na svojim grbovima prikažu zmaja, a u ugarskoj heraldici uobičajeno je da se on predstav-

lja obavijen oko štita. Zmaj je prikazivan zelen i zlatan, sa repom oko vrata dok je na sklopljenim krilima imao crveni krst. Stilizacija na našoj rekonstrukciji preneti je sa originalne srednjovjekovne amplikacije. Orden Zmaja bio je toliko omiljen da se u heraldici nasljeđivao zajedno s grbom. Na spomenicima vezanim neposredno za despota Stefana nema predstava Zmajevog ordena, ali u Srbiji XV veka ima prstenja koje se dovodi u vezu sa ovim viteškim redom. Poznato je, da je u našim krajevima bilo plemića koji su bili nosioci nižeg reda ordena Zmaja. U unutrašnjem utvrđenju Beogradskeog grada otkriveni su keramički pećnjaci (oplata za peći) sa amblemom Zmajevog reda.

Prezentacija grba Balšića u knjizi i njegova rekonstrukcija, upozorava autor, izvršena je na temelju sfragistike i numizmatike. Navodi se da je grb ove obitelji: vučja glava u štitu (okrenuta u desno), sa zvijezdom od više krakova. U komentaru se navodi: »Poreklo ovog motiva prilično je tamno, ali isto tako vrlo karakteristično za »ilirsku« heraldiku. Zvezda se pojavljuje na grbu Balšića u čuvenom Rihentalovom zborniku o saboru u Konstanci 1415. g. (Riječ je o općem crkvenom saboru, trajao od 1414—1418. koji je okupio čitavu kršćansku Europu i rješavao spor između čak tri pape, što su željeli upravljati katoličkom crkvom. To ukazuje da su Balšići u to vrijeme bili katolici — opaska MG). Rihentalov zbornik, ne preterano pouzdan, koristili su autori »ilirskog« grbovnika, što se vidi iz brojnih primera. Verovatno je i zvezda u »ilirskim« grbovnicima preuzeta od Rihentala, a možda od vremena i počinje vrlo sporna identifikacija zetskih Balšića sa napuljskim plemstvom. Sastavljač Ohmučevićeva grbovnika sigurno je bio dobro upoznat sa napuljskom heraldikom. Napuljskom vicekralju uostalom i prinosi 1594. Petar Ohmučević svoja falsifikovana rodoslovlja, a ne usteže se među svoje pretke uvrstiti i Balšiće. Vrlo je verovatno da je prvi od »ilirskih« grbovnika nastao tih godina u Napulju. Moguće je pretpostaviti da je autor grbovnika zetske Balšiće povezao sa starom napuljskom plemićkom porodicom Balsa/Balza, a preko njih možda i sa provansalskom vlastelom Baux/Baulx čiji je navodni grb zlatna zvezda u crvenom polju. Sporna veza između zetskih Balšića i napuljskih i provansalskih porodica ničim nije dokazana, ali je mogla dobro da posluži autorima »ilirske« heraldike.

Grb Karađorđevića prikazan je iz 1919. g.: »dvooglavi orao prima na svoje grudi srpski, hrvatski i slovenački grb«. E. Laszowski u knjizi »Grbovi Jugoslavije« (Zagreb, 1932) opisuje grb dvora ovako: »Štit razdijeljen, gore rascijepan. 1) Grb Srbije, Grb Hrvatske i dolje Grb Kranjske. Na štitu kruna kneza Lazara. Uređen 1918. godine.

U ocjenjivanju ove vrijedne knjige, uz moguće primjedbe mora se imati u vidu uvodna napomena jednog od autora A. Palavrestra: »U Vizantiji i zemljama koje su bile pod njenim neposrednim uticajem, heraldika se nije pojavila zbog drugačijeg karaktera feudalnih odnosa i vizantijske carske ideologije... U Srbiji počinje da se razvija tek u XIV veku, najčešće među višom vlastelom. Na predmetima koji su pripadali srpskim plemićima i vladarima prikazani su heraldički elementi, pa i potpuni grbovi. Ne može se sa sigurnošću utvrditi da li su grbovi u Srbiji XIV veka imali onaj zvanični, pravni značaj kakav im je pripadao u zapadnoj Evropi toga doba. U prvoj polovini XIV veka Srbija je, pod snažnim uticajem vizantijske kulture, imala feudalnu strukturu i vlastelinsku hijerarhiju različitu od zapadne Evrope, gdje su grbovi nastali. U takvim uslovima verovatno ni heraldika nije imala isti značaj. Krajem XIV veka i u XV veku, pod snažnim pritiskom osvajačke politike Turaka, kao i postepenim gubitkom samostalnosti, srpski vladari i velikaši, okrećući se Zapadu, usvojili su i razvijene heraldičke običaje. Iz tog vremena na pečatima i drugim spomenicima sačuvani su grbovi Lazarevića, Brankovića i drugih.

Marijan Grakalić